

Joan Veny: *Petit atlas lingüístic del domini catalá*, volum 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.

Camiñan as linguas cara á eliminación das diferenzas diatópicas? Sabemos desde hai tempo que o espazo, con todo o que este implica, é un dos factores de diferenciación lingüística. Probablemente a maioría das linguas non conseguirán nunca evitar as diferenzas que veñen dadas pola diversidade do territorio en que son faladas.. Pero a pesar de ser isto así, resulta evidente que na sociedade actual existen factores que están actuando dunha maneira moi poderosa na dirección de eliminar moitas das características dialectais típicas de cada territorio. Hoxe a escolarización é un fenómeno universal nos países desenvolvidos, e a través do sistema escolar transmítese un modelo lingüístico que tende á uniformidade e á expansión dunha variante estándar das linguas. No mesmo sentido actúan os medios de comunicación, a través dos que se difunde unha variedade lingüística común, que non ten en conta as características dialectais dos receptores. É probable que no futuro adquiran maior peso as variedades diastráticas ou sociais que as de tipo diatópico.

Pero, quizais porque a poboación empeza a ser consciente deste fenómeno, obsérvase un aprecio cada vez maior polas características lingüísticas propias do microcosmos ao que cada persoa se atopa máis vinculado, especialmente por aquelas que están máis afastadas da variedade normativa.

Esta realidade realza aínda máis o valor de traballos coma o Pequeno Atlas Lingüístico do Dominio Catalán, obra que sen perder nin un ápice da seriedade científica de que fai gala o *Atlas Lingüístic del domini català*, do que se publicaron ata este momento tres volumes, pretende sacar a preocupación e a interpretación dos fenómenos dialectais do ámbito dos lingüistas especialistas, para achegalos dunha maneira amigable ao conxunto da poboación.

A principal característica metodolóxica que diferencia este pequeno atlas do seu irmán maior é o estudo que acompaña a cada mapa. O profesor Joan Veny presenta nesta obra cada fenómeno comentado e explicado dunha maneira clara, atractiva e intelixible para calquera lector culto.

Que contén este primeiro volume do *Petit Atlas Lingüístic del domini català*?

O volume ábrese cunha introdución do propio J. Veny na que fai unha presentación do proxecto, encádrao dentro da xeografía lingüística europea, poñéndoo en paralelo con outras obras similares, como o *Petit Atlas Linguistique de la Wallonie* ou o *Kleiner Bayerischer Sprachatlas*, e explica tanto a macroestrutura como a microestrutura da obra. Nesta parte de presentación da obra, a introdución vai seguida dun apartado dedicado ás convencións gráficas (no que se describen os signos fonéticos e as abreviaturas utilizadas ao longo da obra) e doutro no que se ofrece a relación dos puntos de enquisa.

Unha serie de mapas introdutorios ofrécenos a localización de cada un dos puntos de enquisa, a división comarcal, unha clasificación dialectal, a división eclesiástica tradicional e actual, e a división política e administrativa. De especial interese é o mapa da clasificación dialectal -realizado, como todos os mapas deste atlas, cunha claridade e visibilidade extraordinarias-, que vai acompañado dunha descrición moi ordenada e moi completa dos trazos máis característicos de cada variedade dialectal. Clasificación revisada tendo en conta a vitalidade actual dos trazos lingüísticos atribuídos tradicionalmente a cada unha destas variedades, o que explica que se prescindise do *salat* e do *xipella*, precisamente pola recesión das características propias destas variedades, e que, en cambio, se introduza , dentro do valenciano meridional, un subdialecto *alicantí* con características propias.

A parte nuclear da obra está dedicada aos mapas lingüísticos, o primeiro deles de carácter comparativo, destinado, valéndose das realizacións da palabra *mudo*, a “situar” o catalán fronte ás linguas que o rodean: o castelán, o aragonés e o occitano.

Trinta e catro mapas céntranse no estudo da fonética (10 dedicados ao vocalismo e 24 ao consonantismo, complementados por outros dous de carácter fonosintáctico). A través destes mapas podemos examinar dunha maneira moi plástica fenómenos coma o da distribución da vogal final *-e* nos masculinos, a variación do timbre da vogal átona final *-a* nos femininos, o timbre da vogal do morfema dos femininos plurais, a diferenciación ou non de *o/u* átonos, a conservación ou non do *v* labiodental, o enxordecemento do [z] intervocálico, a iodización ou iéismo, a realización ou non do *r* final nos substantivos e nos verbos, a epéntese consonántica ou non no grupo *-n'r-* etc.

Á morfoloxía unicamente se lle dedica neste volume un mapa, o da distribución do pronome *es/se* na frase portadora “el nen *es xucla* el dit”.

A maioría dos mapas refírense ao léxico. Neste volume o léxico que se estuda pertence todo ao campo semántico do corpo humano. Son 66 mapas e 66 comentarios que fan as delicias de calquera lector, mesmo do non lingüista, e que nos introducen dunha maneira amena no coñecemento da distribución das áreas léxicas, no coñecemento dos étimos de cada denominación e nas motivacións que subxacen debaixo da maior parte das denominacións, da penetración de castellanismos en determinadas áreas nas que compiten coas formas autóctonas etc. Todo isto pode observarse en calquera mapa, valla como testemuño do que digo o comentario que acompaña o número 60, que estuda os nomes do nocello en catalán, e que me permito reproducir pola súa concisión:

“Al nord del domini s’estén la isoglossa de *clavilla*, amb els seus derivats *clavillar* i *claviller*, procedent del llatí CLAVICULA ‘claueta’, d’evident origen metafòric. Al sud, ocupa una àrea important *turmell*, der. de *torm*, probablement preromà (‘bony’), amb la variant *turnell*, pel seu cràcter giratori. A l’oest, contigu a l’aragonès, i en relació amb aquesta mateixa idea de ‘girar’, es troba *tortrol*, diminutiu de *torter* (<llat. tortoriu), que allà també ha pres el sentit de ‘cassoleta del genoll, ròtula’ i ‘espiral de fum’. En el val. septentrional tenim *garró*, diminutiu de *garra*, que de ‘part inferior de la cama’ (<cèltic *garra, i no del cast. *garra* ‘urpa’ < àrab) ha passat a designar el *turmell* per contigüitat. Finalment, una gran part del valencià ha introduït el castellanisme *tobillo* (a voltes amb la variant *tovillo*), flanquejat al nord i sud per supervivents del genuí *turmell*.”

O volume complétase cunha bibliografía selecta, na que se recollen os traballos máis importantes relacionados cos temas e fenómenos que aparecen no volume, un pequeno vocabulario de terminoloxía lingüística de grande utilidade para o lector non especialista, e un índice alfabético de palabras que aparecen nos comentarios dos mapas, tanto palabras catalás coma étimos ou préstamos doutras linguas.

Os romanistas felicitámonos por dispoñer dunha obra coma esta que conxuga dunha maneira maxistral o rigor científico coa sinxeleza, a exactitude coa presentación agradable dos fenómenos lingüísticos, o que demostra que é posible outra maneira de presentar a investigación lingüística, de encontrarlle unha cara amable que a faga accesible para a maior parte da poboación. Claro que isto, que pode parecer sinxelo, só está ao alcance de verdadeiros sabios como é o caso de Joan Veny, que ten na cabeza perfectamente organizada toda a complexa realidade dialectal e histórica da lingua catalá e a súa incardinación no conxunto románico.

Cando temos a fortuna de atopar unha obra así, só nos cabe aproveitarnos dela, das súas ensinanzas tanto nos contidos coma na metodoloxía, e felicitar tanto o seu autor coma os colaboradores e a Institución que a promoveu e lle deu soporte. Parabéns, e desexamos que non se fagan esperar moito os seguintes volumes.

MANUEL GONZÁLEZ GONZÁLEZ
Universidade de Santiago